

**МЕТОДИ І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ
ПЕРЕКЛАДАЧІВ**

Розглянуто основні методи дослідження складових лінгвокультурологічної компетенції майбутніх перекладачів та за визначеними критеріями виявлено найбільш ефективні з них.

Ключові слова: лінгвокультурологічна компетенція, педагогічне дослідження, перекладач, вища освіта.

Рассмотрены основные методы исследования составляющих лингвокультурологической компетенции будущих переводчиков и по выделенным критериям выявлены наиболее эффективные из них.

Ключевые слова: лингвокультурологическая компетенция, педагогическое исследование, переводчик, высшее образование.

Interpreter's professional training has now risen to a higher level, and no doubt, the modern world requires from interpreters not only good command of a foreign language, but also high readiness to cultural dialogue. Clear understanding of purposes and content of higher education, understanding of other cultures in relation to the native one, and the appeal to present-day urgent problems in terms of language and cultural content of education, i.e. developing of linguo-cultural competence is the main objective of interpreters' professional training.

In this article the possible methods of linguo-cultural competence research are analyzed. According to the criteria determined by the author the most effective of them are selected.

Keywords: linguo-cultural competence, pedagogical research, interpreter, translator, higher education.

Визначення проблеми. У сучасному світі склалася соціально-економічна ситуація, в якій більшість країн прагнуть до встановлення політичних контактів, спостерігається тенденція до об'єднання у сфері економічної

діяльності, підтримуються і зміцнюються культурні зв'язки. Професія перекладача стає потрібною, оскільки тільки він може стати повноцінним посередником між двома країнами і культурами. Отже, професійна підготовка перекладача повинна відповідати сучасним вимогам до конкурентоспроможного фахівця, бути якісною і ефективною. Водночас аналіз соціальної ситуації, практики перетворень, світового педагогічного досвіду з позиції сучасних наукових підходів дозволяє зробити висновок, що наявна програма підготовки фахівців у галузі перекладу не є достатньо повною, у зв'язку з чим намічені нові орієнтири розвитку і модернізації системи підготовки фахівця, стратегія її оновлення. Відбувається, насамперед, серйозна зміна завдань освіти. Не якість знань та не обсяг засвоєних знань і умінь, а розвиток особистості, реалізація унікальних людських можливостей, підготовка до труднощів життя стають провідною метою освіти. Проблема формування лінгвокультурологічної компетенції у майбутніх перекладачів стає найважливішим завданням, що припускає не тільки нові теоретичні позиції, але й нову практичну методику професійної підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій та виділення невирішеної частини проблеми. Аналіз останніх досліджень із даної тематики показав, що різні аспекти проблеми професійної підготовки перекладачів розглянуто в роботах таких сучасних вчених, як О.А. Рогульська, О.Б. Павлик, Ю.З. Колос, З.Ф. Підручна. Принцип культурної доцільності освіти, тобто зв'язок освіти і культури, простежується у таких відомих педагогів, як К.Д. Ушинський, А. Дистерверг, В.А.Сухомлинский та інших. Незважаючи на те, що проблема формування міжкультурної компетенції знайшла відображення в різних концептуальних працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників (М.М. Бахтін, В.С. Біблер, Є. В. Бондаревська, Е.М. Верещагін, Є.І. Пассов, Н. А. Печчеї, К. Роджерс, В. В. Воробйов, В. А. Маслова, С.Є. Моторна та ін.), питання лінгвокультурологічної компетенції і можливості її формування не розглядають. Тому **метою** нашої статті є виявлення найбільш ефективних методів дослідження лінгвокультурологічної компетенції майбутніх перекладачів.

Виклад основного матеріалу. У проведеному дослідженні ми керувалися комплексом методів теоретичного та емпіричного психолого-педагогічного дослідження. Вивчення наукової літератури з даної тематики

дозволило відібрати матеріал, потрібний для даного етапу дослідження, систематизувавши який, ми виявили особливості діагностики інтегральних показників сформованості лінгвокультурологічної компетенції. Ми досліджували лінгвокультурологічну компетенцію перекладача та можливості її формування в декілька етапів. На початковому етапі було проаналізовано особистість сучасного конкурентоспроможного фахівця, і на основі психокомпетизаційної моделі С.Є. Моторної [1] ми склали дерево цілей професійної підготовки перекладача, внаслідок чого дійшли висновку, що лінгвокультурологічна компетенція є частиною кожного з вищезгаданих компонентів моделі особистості фахівця і являє собою поєднання всіх характеристик і якостей особистості, необхідних перекладачеві. На наступному етапі дослідження ми розглянули лінгвокультурологічну компетенцію [2]. Системний підхід до її вивчення дозволив виділити складові: професійну, культурологічну, лідерську та мотиваційну. Кожна складова характеризується декількома інтегральними показниками, сформованість яких в сукупності свідчить про сформованість лінгвокультурологічної компетенції. Для того аби здійснити діагностику, було проаналізовано існуючі психологічні методики. Відбираючи методику ми керувалися кількома критеріями. Насамперед, це достовірність. Ми враховували, можливість впливу зовнішніх чинників на тестованих під час виконання вимог інструкції в аудиторних умовах і можливість недостовірності результатів у разі бажання випробовуваних під час відповідей на запитання відтворити ідеальну, а не реальну дійсність. Найбільшу інформаційну достовірність можуть мати ті методики, які виключають процес самооцінки самим тестованим, акцент робився на питання, що не містять в собі прихованої відповіді. Також ми керувалися такими характеристиками методик, як компактність (швидкість у проведенні та обробці результатів) і універсальність – придатність до використання серед студентів різних курсів та до вирішення різних освітніх завдань.

Під час аналізу, щоб визначити рівень сформованості лінгвокультурологічної компетенції, ми відібрали методики, відображені в таблиці 1. На етапі діагностування ми звернулися саме до такого емпіричного методу психолого-педагогічних досліджень, як тестування, оскільки він дозволяє виявити рівень знань, умінь і навичок, здібностей та інших якостей особистості, а також їх відповідність до певних норм шляхом аналізу способів виконання випробуванням ряду спеціальних завдань, метою яких в нашому

дослідженні є визначення рівня сформованості лінгвокультурологічної компетенції на початковому етапі наукового експерименту.

Таблиця 1

Методи психолого-педагогічних досліджень з визначення сформованості лінгвокультурологічної компетенції

Складова	Показник	Методики	Відображення в моделі
Професійна	Володіння іноземною мовою	<ul style="list-style-type: none"> • Тест на визначення рівня володіння англійською мовою • Тест на визначення рівня володіння французькою мовою з французької мови 	Когнітивний компонент
	Глибина фонових знань	<ul style="list-style-type: none"> • Тест на визначення глибини фонових знань студента з англійської мови • Тест на визначення глибини фонових знань студента з французької мови 	
	Комунікативні здібності	<ul style="list-style-type: none"> • Тест «Переважні види професійної діяльності» • Тест комунікативних умінь Міхельсона • «Комунікативні та організаторські схильності» (В.В. Синявський, В.А. Федорошин) • Тест комунікативної толерантності (В.В. Бойко) 	Організаторсько-комунікаційний компонент
Культурологічна	Міжкультурна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> • Тест на визначення рівня знань культури країни досліджуваної мови 	Когнітивний компонент, культура
	Локалізаційні схильності	<ul style="list-style-type: none"> • Тест діагностики творчого потенціалу і креативності • Методика дослідження гнучкості мислення 	Соціалізація Когнітивний компонент Морально-орієнтаційний компонент
	Маргіналізаційний потенціал	<ul style="list-style-type: none"> • Адаптація особистості до нового соціокультурного середовища (Л.В. Янковський) • Шкала соціальної дистанції (Е. Богардус, варіант Л.Г. Почебут) • «Адаптивність» (А.Г. Маклакова і С.В. Чермяніна) 	Морально-орієнтаційний компонент Соціалізація Культура
Лідерська	Лідерський потенціал	<ul style="list-style-type: none"> • Тест «Адміністратор або лідер» • Тест-опитувальник "Чи здатний ти бути лідером?" 	Організаторсько-комунікаційний компонент Морально-орієнтаційний компонент
	Схильність до ризику	<ul style="list-style-type: none"> • "Готовність до ризику" (Шуберт) 	Організаторсько-комунікаційний компонент

Продовження таблиці 1

Мотивацій-на	Задоволеність обраною професією	<ul style="list-style-type: none"> • «Опитувальник професійних схильностей» (Йовайши) • «Методика визначення основних мотивів вибору професії» (Е.М. Павлютенков) 	Потребо-мотиваційний компонент
	Прагнення до саморозвитку	<ul style="list-style-type: none"> • «Методика визначення Рівня суб'єктивного контролю» (Д. Роттер) • «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Д.А. Леонтьєв) • «Діагностика самоактуалізації особистості» (А.В. Лазукін в адаптації Н.Ф. Каліна) 	Потребо-мотиваційний компонент Морально-орієнтаційний компонент
	Мотивація на успіх професійної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • «Оцінка мотивації на успіх» (Г.В. Резапкіна) • «Мотивація до успіху» (Т. Елес) 	Потребо-мотиваційний компонент
	Мотивація навчальної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (А.А. Реан, В.А. Якунін) • Методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів педагогічних спеціальностей (М.М. Калашнікова, В.Н. Косирев, О.В. Щекочихін) 	Потребо-мотиваційний компонент

Розглянемо вищеназвані методики. Для того щоб відстежити сформованість професійної складової лінгвокультурологічної компетенції, ми вважаємо за необхідне, передусім, визначити загальний рівень володіння іноземними мовами (французькою і англійською), глибину фонових знань та комунікативні схильності. Визначення рівня знань мови – це те, з чого починається або продовжується його вивчення. Визначити рівень мови необхідно, хоча б для того, щоб дізнатися, наскільки студенти удосконалились у цьому процесі. Для діагностики цих показників ми використовуємо тести на визначення рівня володіння англійською мовою університету Cambridge і тести на визначення рівня французької мови, схвалений Радою Європи. Фонові мовні знання – це знання мовцем і слухачем якихось реалій, які мають на увазі, але явно не вимовляють у діалозі і які є основою мовного спілкування. Щоб діагностувати фонові знання ми склали тест на основі загальновідомої форми тестування Background Knowledge Probe.

Насамперед, вже на початковому етапі потрібно визначити, чи правильно учнями було вибрано напрямок професійної підготовки. Щоб діагностувати цей показник, на нашу думку, передусім слід провести тест «Переважні види професійної діяльності». Методика призначена для відбору на різні типи

професій відповідно до класифікації типів професій Е.А.Климова за шкалами людина – людина, людина – техніка, людина – знакова система, людина – художній образ, людина – природа. Далі наша мета – визначення рівня комунікативної компетентності і якості сформованості основних комунікативних умінь. Для цього ми використовували тест комунікативних умінь Міхельсона – методику, яка має і розвивальний, і діагностичний характер, тому що дає можливість оцінити ефективність поведінки майбутнього перекладача в різних ситуаціях і вибрати оптимальну модель. Також під час діагностики ми вважали за потрібне виявити якісні особливості його комунікативних і організаторських схильностей, для чого застосували тест «Комунікативні та організаторські схильності» В.В. Синявського і В.А. Федорошина. Оскільки нашою метою є розвиток комунікативних і організаторських здібностей майбутніх перекладачів, тому що здатність до комунікації потрібна перекладачеві, що працює з людьми, крім вищеназваних тестів було проведено тест комунікативної толерантності В.В. Бойко. У процесі професійної діяльності перекладачеві неминуче доводиться стикатися з різними людьми різних національностей, які мають свій характер і свої особливості, що може призвести до конфліктних ситуацій і перешкодити ефективності комунікації. У зв'язку з цим, потрібною властивістю особистості перекладача повинна бути терпимість до оточення.

Наступним компонентом лінгвокультурологічної компетенції є культурологічна складова, яка, на нашу думку, визначається міжкультурною компетентністю, локалізаційними схильностями і маргіналізаційним потенціалом. Щоб діагностувати ці показники, було відібрано кілька методик, кожна з яких ми розглянемо докладніше далі. Міжкультурна компетентність – це здатність успішно спілкуватися з представниками інших культур. А для успішного спілкування з представником іншої культури потрібно не тільки знати мову, якою він говорить, але й бути знайомим з основними культурними особливостями країни, жителем якої він є. Для визначення рівня сформованості міжкультурної компетентності ми використовували тест з культури Великої Британії, що складається з 50 питань про традиції, свята, монархії, політику, валюту, систему освіти країни, а також тест з культури Франції, що складається з 20 питань.

Необхідне кожному перекладачеві вміння локалізувати тексти. Уміння локалізувати тексти ми визначали, пропонуючи перекласти уривок тексту, що

містить об'єкти для локалізації. Ми вважаємо, що локалізаційні схильності характеризуються творчим потенціалом особистості, креативністю, гнучкістю мислення, умінням використовувати раніше набуті знання. Тільки особистість, що володіє цими властивостями, здатна ефективно здійснювати трансформацію тексту. Перекладач повинен не просто знати культурні особливості, але і вміти помічати в тексті об'єкти для локалізації, знаходити найбільш вдалі оригінальні варіанти їх передачі, творчо підходити до процесу перекладу. Для відстеження локалізаційних схильностей студентів ми використовували тест діагностики творчого потенціалу та креативності на основі досліджень Є.І. Рогова [3].

Під час нашого дослідження ми дійшли висновку, що кожен перекладач на початку своєї професійної діяльності наражається на небезпеку стати маргіналом, оскільки занурюється в нове культурне середовище іноземної мови. Культурна маргіналізація – соціологічне явище, поняття, що позначає суміжність, людину на межі двох культурних груп, а маргіналізаційний потенціал – можливість перекладача уникнути маргіналізації або ж успішно подолати цей етап, не втративши впевненості і мотивації до професійної діяльності. Ми вважаємо, що доцільно провести паралель між перекладачем-початківцем та емігрантом. Щоб створити якісний переклад, перекладачеві необхідно стати членом суспільства, з мовою якого він працює. Отже, перекладач, як і емігрант, потрапляє в нове, чуже для нього соціокультурне середовище, перебуває поза суспільством у новій країні, попри це не втрачає зв'язок з рідною країною та її культурою. Він перебуває немовби на межі двох світів і має бажання жити в обох, зберегти свої традиції і мову і водночас бути прийнятим в новому середовищі. Тому для виявлення рівня і типу адаптації до нового соціокультурного середовища було відібрано опитувальник Янковського «Адаптація особистості до нового соціокультурного середовища».. Щоб діагностувати маргіналізаційний потенціал, слід також проаналізувати соціальну дистанцію між перекладачем і людьми, з якими він контактує в рамках професії. Шкала соціальної дистанції [4] показує ступінь психологічної близькості людей, що сприяє легкості їх взаємодії. Для вивчення адаптивних можливостей перекладача на основі оцінки деяких психофізіологічних і соціально-психологічних характеристик, що відображають інтегральні особливості його психічного та соціального розвитку, був застосований багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність», розроблений А.Г. Маклаковим і С.В. Чермяніним.

Лідерську складову, на нашу думку, характеризує лідерський потенціал і схильність до ризику. Як ми зазначали раніше, для перекладача вкрай важливо вміння контактувати з іншими людьми, оскільки в процесі перекладацької діяльності йому необхідно спілкуватися з безліччю людей різних національностей з різними звичками і різними характерами. Незважаючи на загальноприйнятту думку про те, що перекладач повинен бути непомітним в процесі своєї роботи, особистості сучасного конкурентоспроможного перекладача потрібні лідерські якості. Такими якостями є: воля, здатність долати перешкоди на шляху до мети; наполегливість, вміння розумно ризикувати, терплячість, готовність довго і добре виконувати одноманітну, нецікаву роботу, що особливо необхідно під час виконання письмових перекладів. Конкурентоспроможний перекладач самокритичний, тверезо оцінює не тільки свої успіхи, але й невдачі; вимогливий до себе та інших, критичний, здатний бачити в привабливих пропозиціях слабкі сторони; витривалий, може працювати навіть в умовах перевантажень; сприйнятливий до нового, схильний вирішувати нетрадиційні завдання оригінальними методами. Діагностувати лідерський потенціал можна за допомогою таких методик: тест «Адміністратор або лідер?» і тест-опитувальник «Чи здатний ти бути лідером?», методика Шуберта (щоб діагностувати схильність до ризику як рису характеру, необхідну для психологічного прогнозування процесів прийняття рішення в непевній ситуації).

Останньою складовою лінгвокультурологічної компетенції є мотиваційна, що характеризується задоволеністю обраною професією, прагненням до саморозвитку, мотивацією на успіх професійної діяльності, мотивацією навчальної діяльності. Щоб визначити рівень задоволеності обраною професією, ми використовували тест-опитувальник професійних схильностей Йовайши і методику визначення основних мотивів вибору професії Е.М. Павлютенкова. Крім задоволеності обраною професією для перекладача визначальним є прагнення до саморозвитку, оскільки, щоб відповідати сучасним вимогам до конкурентоспроможного фахівця, людині, яка працює з іноземними мовами, потрібно постійно вдосконалюватися, дізнаватися про нові правила мови і вивчати раніше не вивчене. Ми вважаємо за доцільне діагностувати цей показник такими методиками: методика визначення рівня суб'єктивного контролю (Д. Роттера), тест смисложиттєвих орієнтацій (за Д.А. Леонтьєвим), Діагностика самоактуалізації особистості (методика

А.В. Лазукіна в адаптації Н.Ф. Калини). Уникнення невдачі і прагнення до успіху – це різні стратегії поведінки людини в життєвих ситуаціях. Вибір стратегії визначається особливостями нервової системи, вихованням, життєвим досвідом і сам по собі не гарантує успіху чи неуспіху. Внаслідок проведеного аналізу наявних методик діагностики мотивації на успіх професійної діяльності як одні з найефективніших ми відібрали такі: методика «Оцінка мотивації на успіх» Г.В. Резапкіной і «Мотивація до успіху» Т. Елеса. Крім перерахованих вище видів, ми виділяємо ще один вид мотивації, актуальний тільки під час професійної підготовки – мотивація навчальної діяльності. Щоб її діагностувати, ми використали методику вивчення мотивів навчальної діяльності студентів, модифіковану А.А. Реан, В.А. Якуніним, методику вивчення мотивів навчальної діяльності студентів педагогічних спеціальностей, яку адаптували М.М. Калашникова, В.Н. Косирев, О.В. Щекочихін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, внаслідок комплексного аналізу для ефективної діагностики виділених показників сформованості лінгвокультурологічної компетенції нами було відібрано діагностичний інструмент дослідження. Застосування відібраних методик дозволило на початку формувального експерименту визначити, які з виділених складових компетенції сформовані у студентів найменше, на формування яких навичок, здібностей і якостей особистості слід звернути увагу, складаючи програму наукового експерименту, тобто інформація, отримана внаслідок тестування, виявляється корисною, оскільки дозволяє відкоригувати програму підготовки перекладача. Перспективи наших подальших досліджень полягають у складанні та реалізації програми формування лінгвокультурологічної компетенції та оцінки її ефективності в процесі професійної підготовки перекладача.

Література

1. Моторная С.Е. Современный научный базис психокомпетизации эволюционной изменчивости высшего образования: монография / С.Е. Моторная. – Севастополь: Вебер, 2009. – 452 с.
2. Большакова М.Г. Дослідження проблеми лінгвокультурологічної компетенції майбутніх перекладачів зі знанням декількох мов / М.Г. Большакова // Вісник СевНТУ. Педагогіка, 2012. – № 127. – С. 40-47.

3. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога / Е.И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 1999. – Книга 2. – 480 с.

4. Сонин В.А. Психодиагностическое познание профессиональной деятельности / В.А. Сонин. – СПб.: Речь, 2004. – С. 216-218.